

Nr 10

Utrikesutskottets betänkande i anledning av motion om en internationell konvention angående ekocid.**Motionen**

I motionen 1973:101 av herr Takman m. fl. (vpk) föreslås "att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om initiativ – med stöd av artikel 13 i FN-stadgan eller på annat sätt – för att få till stånd en internationell konvention som förbjuder miljömord (ekocid)".

I motionen noteras att utrikesutskottet i sitt betänkande 1972:5 uttalat att framsteg på detta område i första hand kan främjas genom konkret utformade punktförbud samt genom sanktionering av dessa förbud. Motionärerna konstaterar att regeringen inför FN verkat i denna riktning. De framhåller att den massiva skadegörelse och miljöförstörelse som åstadkommits i Indokina genom berörda stridsmetoder på längre sikt förefaller att bli kvalitativt mera elakartad än de adderade effekterna av de använda metoderna. I motionen uttalas stöd för de ansträngningar som görs för att uppnå punktförbud och punktsanktioner. "En konvention som sammanfattar och förbjuder den förstörelse som kan åstadkommas med modern militär teknologi och total likgiltighet för människoliv och mänskliga lidanden är emellertid också en angelägenhet av hög prioritet", framhåller motionärerna.

Tidigare riksdagsbehandling

Riksdagen tog 1971 ställning till ett motionsyrkande om en konvention mot ekocid. Motionen i fråga tog huvudsakligen sikte på användningen av växtbekämpningsmedel i krigföring. Motionen avsågs (UU 1971:17) under hänvisning till att initiativ syftande till att få till stånd en konvention på detta område skulle kunna minska den internationella tilltron till det folkrättsliga förbud som redan finns mot användningen i krig av biologiska och kemiska stridsmedel.

Vid 1972 års riksdag förelåg två motionsyrkanden om svenska initiativ för att inom FN få till stånd förbud mot miljömord (ekocid) i samband med krigföring. I sitt betänkande (UU 1972:5) ansåg utrikesutskottet, som anslöt sig till vad som i motionerna anförts om angelägenheten av att förhindra stridsmedel och stridsmetoder som kan betecknas som miljö-mord, att motionernas syften i första hand bäst främjades genom konkret utformade punktförbud på olika områden samt genom en sanktionering av dessa olika förbud. Utskottet fann det angeläget att Sverige även i fortsättningen aktivt deltar i de internationella förhandlingarna om en utveckling av folkrätten i detta syfte. Skulle dessa strävanden visa sig inte leda till resultat, borde man kunna överväga att aktualisera en allmän

konvention eller andra lämpliga och realistiska former av initiativ. Riksdagen gav Kungl. Maj:t till kännna (rskr 136) vad utskottet anfört i betänkandet.

Utskottet

Begreppet ekocid avser, såsom framgått av de betänkanden som utrikesutskottet tidigare avgett, krigföring med användning av stridsmetoder som medför ekologisk skadegörelse i stor omfattning. Exempel härpå utgör bl. a. användning av växtförstörelsesmedel, områdesbombningar (till skillnad från målbombningar), nedmejnning av skogar genom s. k. bulldozerprogram, användning av superbomber samt tvångsförflyttningar av personer för att åstadkomma zoner för fri eldgivning.

Det internationella arbetet för att åstadkomma folkrättsliga förbud mot dylika stridsmetoder bedrivs i Förenta Nationerna och inom ramen för de konferenser som anordnas av Internationella Röda kors-kommittén i Genève.

Med sikte inte minst på detta arbete har en delegation för utveckling av folkrättens regler om humanitet i krig tillkallats av utrikesministern 1972. Delegationen skall under regeringens ledning dels utarbeta ett långsiktigt program för bättre folkrättsligt skydd för människor och miljö i krig, dels samordna förberedelserna för svenska initiativ i olika internationella organisationer, där folkrättsfrågorna hör hemma. I direktiven för denna delegation framhålls bl. a. att det för Sverige är en självklar sak att ta aktiv del i detta arbete samt att Sverige i flera fall varit initiativtagande och pådrivande. Det innebär ett fullföljande av en fast förankrad humanitär och folkrättslig tradition i svensk utrikespolitik.

De initiativ som kan komma i fråga är mångskiftande. De kan gälla att fastställa innebörden av gällande folkrätt. Det kan också vara fråga om att verka för ökad anslutning till de internationella överenskommelser som redan finns och få bort sådana förbehåll av vissa stater som försvagar eller begränsar överenskommelsernas verkan.

Den viktigaste uppgiften är emellertid att få till stånd en översyn av konventioner och andra juridiska instrument som inte längre håller måttet.

De vapen och krigföringsmetoder som kommit till användning i väpnade konflikter under senare år — napalm, fosfor- och splitterbomber, kemisk krigföring, urskilningslös bombning av hela områden utan militärt värde, terrorbombning etc. — är en skrämmande påminnelse om hur otillräckliga och föråldrade åtskilliga internationella överenskommelser och sedvanerättsliga regler om humanitet i krig har blivit, framhålls det vidare i direktiven.

Utrikesutskottets av riksdagen godkända betänkanden 1971:17 och 1972:5 har hänvisat till Genève-protokollet 1925 rörande förbud mot användande i krig av kvävande, giftiga eller liknande gaser m. m., och det har framhållits att med stöd av en deklaration av FN:s generalförsamling 1969 kan hävdas att det existerar ett förbud mot användning i krig av alla

former av biologiska och kemiska stridsmedel.

FN:s generalförsamling har år 1972 åter erinrat om tidigare fördomanden av brott mot 1925 års Genève-protokoll och understrukit behovet av att alla stater strikt efterlever detta protokoll.

Ett antal av de stater som antagit Genève-protokollet har gjort det med reservationer av olika slag. Förenta staterna har undertecknat men ej ratificerat protokollet.

Det förslag om ratificering som Förenta staternas regering förelagt kongressen bygger på tolkningen att växtgifter och tårgaser inte omfattas av förbudsreglerna i nämnda protokoll. Förslaget har ännu inte behandlats av kongressen. Vederbörande senatsutskott har inte velat rekommendera ratificering av protokollet med den angivna tolkningen.

Den schweiziska regeringen har tagit initiativ till en diplomatisk konferens för att bekräfta och utveckla de folkrättsliga reglerna om den på väpnade konflikter tillämpliga humanitära rätten. Konferensen skall äga rum 1974. Internationella Röda kors-kommittén har inlett en serie konsultationer för att förbereda denna konferens, vilken bl. a. torde komma att behandla sådana stridsmedel och stridsmetoder som avses med begreppet ekocid.

Kommittén har bl. a. utarbetat förslag om förbud mot stridsmetoder som drabbar militära och civila personer eller objekt urskiljningslöst. Vidare har kommittén framlagt förslag om förbud mot områdesbombning. Också ett från öststatshåll emanerande förslag om förbud mot medel och metoder som förstör den naturliga mänskliga miljön har tagits upp av kommittén.

Sverige var huvudförslagsställare till en resolution i FN:s generalförsamling hösten 1972, som direkt angår denna konferens. Det svenska initiativet syftade till att generalförsamlingen skulle understryka att förberedelsearbetet inför 1974 års diplomatiska konferens hittills varit otillfredsställande och att utomordentliga ansträngningar krävs för att föra staternas positioner närmare varandra i en rad väsentliga frågor, på vilkas lösning diplomatkonferensens framgång i hög grad beror.

Resolutionen antogs med stor majoritet, ehuru 25 stater, bland dem Förenta staterna och Storbritannien, neklade sina röster. I resolutionen bekräftar generalförsamlingen bl. a. att det föreligger ett brådskande behov av att säkerställa en fullständig och effektiv tillämpning av existerande rättsregler avseende väpnade konflikter och att utöka dessa regler med nya regler, i syfte att beakta den moderna utvecklingen av krigsmetoder och stridsmedel. Församlingen uttrycker sin oro över att man vid expertkonferenser anordnade av Internationella Röda kors-kommittén inte nått enighet beträffande en rad grundläggande frågor. Av särskilt intresse är att härvidlag i resolutionen bl. a. nämns förbud mot användning av vapen och stridsmetoder som urskiljningslöst drabbar civilbefolkning och stridande samt förbud eller begränsning av användning av vissa vapen som anses förorsaka onödigt lidande.

De frågor som resolutionen behandlar kommer att uppföras på dagordningen för FN:s nästa generalförsamling.

I ett svenskt anförande i samband med behandlingen av ovanstående resolution framhölls bl. a. att den svenska regeringen sedan några år tillbaka aktivt verkat för en modernisering av krigets lagar i syfte att begränsa eller förbjuda sådana vapen eller stridsmetoder som förorsakar onödigt lidande och som urskiljningslöst drabbar både civila och militära mål. Vidare underströks behovet av klara förbud mot urskiljningslös bombning av hela områden och städer. I anförandet erinrades om att de svenska, mexikanska, schweiziska och holländska experterna under expertförhandlingarna i Internationella Röda kors-kommitténs regi hade framlagt förslag till en regel som löd:

Objekt som är oundgängliga för civilbefolkningens överlevande, såsom livsmedel och livsmedelsproducerande områden, grödor, boskap, vattentillgångar och anläggningar, avsedda att reglera sådana tillgångar, får aldrig bli föremål för direkta angrepp eller attacker i repressalie-syfte.

Utskottet konstaterar att en internationell diskussion sålunda pågår om att få till stånd förbud mot sådana vapen och stridsmetoder som åstadkommer omfattande ekologisk skadegörelse. I detta arbete spelar Sverige en framträdande roll. Därvid koncentreras de svenska insatserna främst på att verka för tillkomsten av konkret utformade folkrättsliga punktförbud på olika områden, ävensom en sanktionering av dessa olika förbud. Som framhålls i motionen 1973:101 står denna framgångslinje inte i motsättning till kravet på en särskild konvention mot ekocid som sammanfattar ifrågavarande förbud.

Utskottet förutsätter att regeringen i de intensifierade internationella förhandlingar som nu synes förestå tar de ytterligare initiativ i dessa avseenden som kan bedömas ha utsikt till framgång. Syftet med motionen 1973:101 torde vara tillgodosett.

Utskottet hemställer

att riksdagen med anledning av motionen 1973:101 ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anför.

Stockholm den 24 april 1973

På utrikesutskottets vägnar
ARNE GEIJER

Närvarande: herrar Arne Geijer i Stockholm (s), Dahlén (fp), Bengtson i Jönköping (c), fru Lewén-Eliasson (s), herrar Adamsson (s), Johansson i Jönköping (s), Wirmark (fp), Palm (s), Göransson (s), Turesson (m), Hellström (s), fröken Berggren (s) och fru Nilsson i Kristianstad (c).

Nr 11

Utrikesutskottets betänkande i anledning av motion om undersökning rörande förekomsten av kemisk krigföring i Angola och Moçambique.**Motionen**

I motionen 1973:277 av herr Hermansson m. fl. (vpk) föreslås ”att riksdagen hos regeringen hemställer om att ta initiativ till bildandet av en internationell expertkommission för undersökning av den kemiska krigföringen i Angola och Moçambique samt för undersökning av andra krigsförbrytelser begångna av Portugals regering”.

Motionärerna påtalar att Sverige i FN:s kolonialkommitté i april 1971 avstått från att rösta på en resolution om Portugals användande av giftgaser i Angola. Sedan dess har enligt motionärerna ytterligare bevis framkommit för att den kemiska krigföringen intensifierats i Angola och utvidgats till Moçambique. Även i Guinea-Bissau finns tecken på att kemisk krigföring förbereds. Den exakta omfattningen och verkningarna av gifthanvändningen är emellertid fortfarande okänd för omvärlden. Regeringen borde därför ta initiativ till bildandet av en internationell expertkommission för undersökning av den kemiska krigföringen i Angola och Moçambique. Även Portugals användande av NATO-vapen och brott mot internationella konventioner borde kunna ingå i en sådan undersökningskommissions uppgifter. Representanter för befrielse-rörelserna har sagt sig välkomna ett initiativ av detta slag.

Utskottet

FN:s kolonialkommittés resolution, som åberopas i motionen, innehöll ett fördömande av den portugisiska regeringen för bruk av växtförstörelsemedel av avlövningsmedel, vare sig det skedde i Angola eller andra portugisiska kolonier. I resolutionen fästes bl. a. säkerhetsrådets uppmärksamhet på det trängande behovet av åtgärder för att få Portugal att sluta använda sådana kemiska medel.

Till grund för beslutet låg ett telegram från ledaren för befrielse-rörelsen MPLA, vari Portugal anklagades för att sedan början av år 1970 ha begagnat dessa stridsmedel i de av MPLA behärskade områdena av Angola.

Sverige avstod från att rösta på resolutionen och förklarade utförligt sina skäl. Eftersom säkerhetsrådet var engagerat i frågan om de portugisiska kolonierna i deras helhet, fann man det rimligt om rådets uppmärksamhet fästes på telegrammet från MPLA. Men detta kunde mot Portugals bestridande inte i och för sig tas som bevis för att kemisk krigföring verkligen förekommit. Påståenden kunde inte vara någon ersättning för fakta, det var en grundläggande rättsprincip som Sverige

inte kunde frångå.

Som initiativtagare till 1969 års FN-resolution om kemiska och bakteriologiska vapen hyste Sverige inga tvivel om att bruket av sådana växtförstörande medel som herbicider i väpnade konflikter stred mot allmänt erkända internationella rättsregler och inte heller om att dessa regler var tillämpliga på de konflikter som pågick i de portugisiska kolonierna. Om anklagelserna mot Portugal bevisades, skulle svenska regeringen inte tveka att ansluta sig till fördömandet av portugisiska regeringen. Men det var ett allvarligt steg för varje regering att utfärda en sådan dom. Den måste så långt det stod i mänsklig makt vila på oemotsägliga fakta. Sverige fann att det skulle ligga i Portugals intresse att ta initiativ till en opartisk internationell undersökning. Om anklagelserna verkligen var falska, skulle detta ge portugisiska regeringen en möjlighet att rentvå sig.

I den resolution som generalförsamlingen antog hösten 1972 om områden under portugisisk administration förekom bl. a. ett fördömande av "det hänsynslösa bruket av napalm och kemiska ämnen i Angola, Guinea (Bissau) och Kap Verdeöarna samt Moçambique". Sverige liksom övriga nordiska stater röstade för denna resolution. I en gemensam nordisk röstförklaring framfördes emellertid vissa betänkligheter beträffande ifrågavarande formuleringar i resolutionen. De nordiska länderna menade att varje fördömande måste grundas på bestyrkta uppgifter, vilka de inte ansåg vara för handen i detta fall.

I det svenska anförandet i debatten om de portugisiska områdena framhölls att vissa rapporter gav vid handen att kemiska vapen av obestämt ursprung skulle ha kommit till användning i de portugisiska områdena. En opartisk studie i FN-regi skulle kunna bidra till att kasta ljus över Portugals militära aktiviteter i dessa områden.

FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna uppdrog 1971 åt en särskild arbetsgrupp att göra en studie av bl. a. kolonialismens manifestationer i de av vita minoritetsregimer behärskade områdena i Afrika. Arbetsgruppen har i mars 1973 avgett en rapport, i vilken bl. a. uttalas att napalm, avlövningsmedel, herbicider och kemiska ämnen används av portugiserna i terrorysyfte. Arbetsgruppen grundar sina slutsatser på ett antal vittnesmål, vilka emellertid inte närmare analyseras i rapporten.

Rapporten kommer att diskuteras i kommissionen för de mänskliga rättigheterna, där bl. a. Norge är medlem.

Utskottet finner att starka indicier föreligger att växtgifter och avlövningsmedel m. fl. kemiska ämnen används av de portugisiska styrkorna i krigföringen i de afrikanska territorierna. Utvecklingen synes därför motivera att en opartisk expertkommission tillsätts för att undersöka förekomsten av sådana folkrättsstridiga krigföringsmetoder i ifrågavarande områden.

Som av ovanstående redogörelse framgår har Sverige i FN förordat en dylik opartisk undersökning.

Syftet med motionen 1973:277 synes vara tillgodosett.

Utskottet hemställer

att riksdagen anser motionen 1973:277 besvarad med vad
utskottet anfört.

Stockholm den 24 april 1973

På utrikesutskottets vägnar

ARNE GEIJER

Närvarande: herrar Arne Geijer i Stockholm (s), Dahlén (fp), fru
Lewén-Eliasson (s), herrar Adamsson (s), Johansson i Jönköping (s),
Wirmark (fp), Palm (s), Göransson (s), Turesson (m), Hellström (s),
fröken Bergegren (s) och fru Nilsson i Kristianstad (c).

